

יום ראשון, כ' סיון תשע"ה, 7 ביוני 2015

דברי נשיא המדינה בכנס הרצליה

החברה הישראלית משנה את פניה. אין מדובר בשינוי של מה בכך, אלא בתמורות שיעצבו מחדש את הזהות שלנו כ"ישראלים" וישפיעו עמוקות על הדרך בה אנו מבינים את עצמנו ואת הבית הלאומי שלנו. מהשינוי הזה לא ניתן לברוח. התמורות הללו אולי יעוררו בחלקנו נוסטלגיה ל"ארץ ישראל הישנה והאהובה", אבל חווית היחד, מול קומזיץ ישראלי מדומיין, מדורת השבט ההיא- כבר לא תשוב.

בישראל יש מילה אחת שמזמן הפכה לכלי נשק- "דמוגרפיה". במילה הזאת משתמשים בדרך כלל, כשרוצים לתקף טענה מסוימת. ואולם בעלי האוזן המוסיקלית מבינים שבדרך כלל אין זאת אלא דרך מנומסת לכאורה לתאר אוכלוסייה כזאת או אחרת כ-"איום" או כ-"סכנה", כלא רצויה, כלא לגיטימית. פעם מופנית האצבע כלפי ערבים, פעם כלפי דתיים או חרדים, והכול בתלות בהקשר. לכן, במשך השנים, פיתחתי סלידה עמוקה כלפי המושג הזה. והנה, אני עומד לפניכם היום, במלאת שנה לכהונתי, ומבקש לדבר אתכם על דמוגרפיה. וזאת מפני ששינויים דמוגרפיים משמעותיים- יורדים למהות, ומכתיבים מהות. מעולם לא ראיתי, ולעולם לא אראה באף אדם או קבוצה המרכיבים את החברה הישראלית סכנה, או חלילה איום. אבל, אני עומד בפניכם היום, מכיוון שאני מזהה איום ממשי בהדחקה הקולקטיבית שלנו את התמורות שעוברת החברה הישראלית בעשורים האחרונים. בהזנחת ההתמודדות עם מה שאני מכנה, "הסדר הישראלי החדש", שבו ובמשמעויותיו אבקש לעסוק היום.

"הסדר הישראלי החדש" הוא איננו נבואת זעם עתידנית- זוהי מציאות. מציאות המשתקפת לעינינו כבר היום מהרכב כיתות א' במערכת החינוך הישראלית. בשנות ה-90, כפי שניתן לראות בשקף שמאחורי, החברה הישראלית הייתה חברה הבנויה מרוב ברור ומוצק, שלצדו מיעוטים. רוב ממלכתי ציוני גדול, שלצדו שלושה מיעוטים: מיעוט דתי לאומי, מיעוט ערבי ומיעוט חרדי. התמונה הזאת, אולי קפאה בראשו של רוב הציבור הישראלי. של התקשורת. של המערכת הפוליטית. אבל המציאות בינתיים השתנתה בתכלית.

כיתות א' היום מורכבות מכ-38% חילונים ("ממלכתיים"), כ-15% דתיים לאומיים ("ממלכתיים דתיים"), כרבע ערבים וקרוב לרבע חרדים. אמנם מספרים והגדרות הם עניין דינאמי, זהויות כמו גם שיעורי ילודה אינם קופאים בזמן. אבל, דבר אחד ברור: התהליכים הדמוגרפיים המעצבים מחדש את פניה של החברה הישראלית- יצרו למעשה "סדר ישראלי חדש". סדר שבו אין עוד רוב ברור, ואין מיעוטים ברורים. סדר שבו החברה הישראלית מורכבת מארבעה מגזרים, ואם נרצה- ארבעה "שבטים" מרכזיים, שונים מהותית אלה מאלה, שילכו ויתקרבו זה אל זה בגודלם. שבו, אם נרצה ואם לאו, "מבנה הבעלות" על החברה הישראלית ומדינת ישראל משתנה לנגד עינינו.

כשאני מתאר את החלוקה הזאת, אני תמיד נשאל: ומה בנוגע לחלוקה בין אשכנזים ומזרחיים? ימין ושמאל? עולים וותיקים? פריפריה ומרכז? עשירים ועניים? האם אלה אינם קווי שבר המפלחים וקורעים את החברה הישראלית? התשובה היא- וודאי שכן. קווי השבר האלה מתקיימים לדאבונו- בתוך כל אחד מהמגזרים, ובכולם גם יחד- והם מחייבים מענה, התייחסות וטיפול. ואולם, בניגוד לשערים אלה, הרי שחלוקה זאת לארבעת השבטים המרכזיים המרכיבים את החברה הישראלית חושפת מבנה יסוד שלה. מבנה שלעולם לא יהיה בכוחנו או ביכולתנו לטשטש אותו או למחוק אותו. מבנה, שעבור רבים מאתנו, נתפס כאיום על אופייה החילוני ליברלי של מדינת ישראל מצד אחד, ועל המפעל הציוני מצד שני.

החלוקה החמורה הזאת של החברה הישראלית, מתבטאת בראש ובראשונה בחלוקה לזרמי חינוך שונים ונפרדים. בעוד שמזרחיים ואשכנזים, ימין ושמאל, לומדים יחד- הרי שכאן, במודע ומבחירה, כל ילד שמגיע לעולם במדינת ישראל נשלח לאחת מארבע מערכות נפרדות. למערכת שתכליתה לחנך אותו ולעצב את תפיסת עולמו, לאתוס תרבותי, זהותי דתי ואף לאומי שונה. ילד מבית אל, ילד מרהט, ילדה מהרצליה וילדה מבית"ר עילית, לא רק שהם לא נפגשים- אלא הם גם מתחנכים לתפיסה שונה בתכלית לגביי ערכי היסוד ואופייה הרצוי של מדינת ישראל. האם תהיה זאת מדינה חילונית וליברלית, יהודית ודמוקרטית? האם תהיה זאת מדינת הלכה יהודית? או דמוקרטיה הלכתית? האם תהיה זאת מדינת כל אזרחיה או לאומיה? שבט, שבט, שבט, באופן דומה, לכל שבט- מדורת השבט התקשורתית שלו. העיתוננים אותם הוא קורא, ערוצי הטלוויזיה בהם הוא צופה. כך לכל שבט גם ערים משלו: תל אביב- היא עיר של שבט, כפי שאום אל פאחם היא עיר של שבט. כך

גם אפרת, ובני ברק- מהוות כל אחת עיר של שבט אחר. במדינת ישראל, המערכות היסודיות המעצבות תודעה, הן שבטיות ונפרדות, וכך, גם כנראה יישארו.

אני לא רוצה לחטוא בפשטנות, או בהכללות גסות. מובן, שהחלוקה הזאת, איננה מוחלטת ואינה ממצה. כל מגזר כשלעצמו אינו מקשה אחת, אלא מנעד מלא ומגוון. כך, גם בין המגזרים מתקיים טווח משותף. אבל, חשוב גם, שלא נחטא בעיוורון, או בהכחשה: לא השוליים בכל מגזר, מייצרים את הפער האדיר שבין המגזרים. איננו עוסקים כאן בפער שבין יהודים משיחיים לאומנים מזה, לאנרכיסטיים רדיקאליים מזה, ולפונדמנטליסטים איסלאמיים מזה. אנו עוסקים כאן, בפער ולעיתים בתהום, התרבותית, הדתית והזהותית שבין המיינסטרים שבכל המחנות. שבין ארבעה מנועי זהות נפרדים ועשירים.

הסדר הישראלי החדש, איננו הבחנה סוציולוגית יצירתית, אלא מציאות בעלת השלכות מרחיקות לכת, על החוסן הלאומי של מדינת ישראל- על עתיד כולנו. כלכלית, המציאות הנוכחית, אינה בת קיימא. זוהי המתמטיקה היא פשוטה, וכל ילד יכול להבין אותה. אם לא נצמצם את הפערים הנוכחיים בשיעור ההשתתפות בשוק עבודה וברמות השכר של הציבור הערבי והחרדי, שעתידים להיות מחצית מכוח העבודה- ישראל לא תוכל להמשיך להיות כלכלה מפותחת. מגפת העוני הקשה והכואבת, שכבר מכה בעוצמה במדינת ישראל, רק תחריף ותתרחב. פוליטית, הפוליטיקה הישראלית, במידה רבה, בנויה כמשחק סכום אפס בין שבטי. שבט אחד, הערבי, מבחירה או שלא, אינו באמת שותף למשחק. שלושת הנותרים, כך נדמה, עסוקים במאבק הישרדותי, על תקציבים ומשאבים- על חינוך, על דיור, על תשתיות- כל אחד לטובת המגזר שלו. בסדר הישראלי החדש, שבו כל מגזר חווה את עצמו כמיעוט, הדינאמיקה הזאת- תהיה הרסנית שבעתיים.

אבל, מעל לכל אלה, עלינו לבחון את ההשלכות החברתיות והערכיות של הסדר הישראלי החדש. אנו מוכרחים לשאול בכנות, מה משותף לכל המגזרים הללו? האם יש לנו שפה אזרחית משותפת, אתוס משותף? האם יש לנו מכנה ערכי משותף שבכוחו לחבר את כל המגזרים הללו יחד, במדינת ישראל היהודית והדמוקרטית? בעבר, שימש צה"ל כמכשיר המרכזי לעיצוב הישראליות. בצבא, החברה הישראלית הייתה פוגשת את עצמה. מגבשת את עצמה. ובונה את עצמה ערכית וחברתית, ובמידה רבה גם כלכלית. ואולם, בסדר הישראלי המתהווה, קרוב למחצית האוכלוסייה, אינה משרתת בצה"ל. הישראלים ייפגשו לראשונה,

אם בכלל, רק בשוק העבודה. ממילא, הבורות ההדדית והיעדר השפה המשותפת בין ארבעת המגזרים הללו, שהולכים ומידמים בגודלם, רק מגבירים את המתח, הפחד, העוינות והתחרות ביניהם.

יש כאלה שיאמרו שאני מחווה את דעתי, אבל אני קודם כל מתאר את העובדות. כדי ליצור תקווה- מוכרחים להכיר את העובדות. ההתעלמות, ההכחשה וההדחקה, של התמורות שעוברת החברה הישראלית, חוסר היכולת לראות אותן- לא יועילו. לאחרונה, נפגשתי עם פורום מנכ"לים צעירים, בהם סמנכ"ל שיווק שעובד בחברת פרסום גדולה בתל אביב. הצגתי בפניהם את הנתונים בשקף הזה, שנמצא כאן מאחורינו. הוא פלט צווחה. דווקא הוא, שפרנסתו תלויה לכאורה ביכולת שלו להבין אותנו, הישראלים, התקשה להאמין באיזו חברה הוא חי. הוא אינו היחיד. שותף לו גם הצופה הממוצע בערוצים המסחריים, שלא רואה ערים חרדיות או ערביות, על מפת תחזית מזג האוויר, ומתרגל לחשוב שהן אינן קיימות. לחילופין, יש מי שרואים היטב את התמורות הללו, ומסרבים להשלים איתן. כך יש מי שזועקים בראש חוצות כנגד, מה שהם מכנים, "ההדתה" של צה"ל. מנגד, יש מי שפשוט מציעים חילופי שטחים: שהרי אי אפשר לשנות את הדמוגרפיה, אבל אפשר לשחק עם הגיאוגרפיה. והרי, כבר היה מי שאמר, שבניכוי חרדים וערבים, מצבנו מצוין.

הדחקה או מאבק, לא יועילו. כולנו, חרדים וחילונים, דתיים וערבים, כאן, כדי להישאר. עכשיו, אם אנחנו באמת רוצים להתמודד עם משמעויות "הסדר הישראלי החדש", הרי שעלינו להישיר אליו מבט אמיץ, ולשאול את עצמנו שאלות נוקבות. האם אנחנו, בני הציבור הציוני, מסוגלים להשלים עם כך ששתי קבוצות משמעותיות, מחצית האוכלוסייה העתידית בישראל- אינן מגדירות את עצמן ככאלה? אינן צופות בטקס הדלקת המשואות בהר הרצל ביום העצמאות? אינן שרות את ההמנון בעיניים נוצצות? האם אנחנו, בכלל נכונים לוותר על השירות בצבא, כ"כרטיס הכניסה לישראליות" ולמשק הישראלי? ותחת זאת, להסתפק בשירות אזרחי או קהילתי? ומנגד, האם המגזר הערבי והחרדי נכונים לתרום את חלקם לעיצובם של ישראליות זאת, והמשק הישראלי, לשירות אזרחי או קהילתי, מתוך תחושת אחריות ומחויבות?

מי שלא מוכן לשאול את השאלות האלה היום, הוא אינו ציוני יותר ולא לאומי יותר- אלא מתעלם מהאתגר המשמעותי ביותר, המונח בפני המפעל הציוני היום. אם חפצי חיים אנחנו,

אם חזון המדינה היהודית והדמוקרטית הוא חלום חיינו ומשאת נפשנו, הרי שאנו נדרשים היום להישיר מבט אמיץ למציאות הזאת. וזאת, מתוך מחויבות עמוקה למצוא, יחד, תשובות לשאלות. מתוך נכונות לשרטט, יחד, כל שבטי ישראל, חזון משותף, של תקווה ישראלית.

"הסדר הישראלי החדש", דורש מאתנו היום לעבור מהתפיסה המקובלת של רוב ומיעוט, לתפיסה חדשה של שותפות, בין המגזרים השונים בחברה הישראלית. בירור מהותה של השותפות הזאת, היא משימה של החברה הישראלית כולה. גם אם אין זה מתפקידי להכתיב את התשובות, הרי שמתפקידי ומחובתי כנשיא מדינת ישראל לשאול את השאלות, ולדרוש את הדיון ואת התשובות. ואני אמשך לעשות זאת, מעל לכל במה, ובכל מקום; מכל שבט בתוכנו, ומכולנו גם יחד.

אני מאמין, שישנם ארבעה יסודות, שעליהם השותפות הזאת מוכרחה לעמוד.

הראשון, הוא בתחושת הביטחון של כל מגזר, בכך שכניסה לשותפות הזאת, אינה כרוכה בויתור על מרכיבי היסוד של זהותו. החרדי, החילוני, הדתי או הערבי-אינם יכולים להרגיש שציפור נפשם נמצאת בסכנה או תחת איום. בין אם זאת דרך החינוך החרדית, בישיבות הקטנות והגדולות; תפיסת הגאולה הלאומית דתית; אורח החיים הליברלי כיהודי חילוני; או הזהות הערבית-פלסטינית. הביטחון בכך שהזהות הבסיסית שלי אינה מאוימת, הוא תנאי יסודי ליכולת של כל אחד מאתנו להושיט יד לאחר. להבין את כאבו ואת פחדיו. ליכולת של כולנו לכונן כאן שותפות, בין המגזרים השונים. לא נוכל לעשות זאת, מבלי שנלמד להכיר אלה את אלה. מבלי שנבין מהי ציפור הנפש של כל מגזר ונדע לכבד אותה ולשמור עליה- גם כאשר הדבר קשה ואף מקומם.

היסוד השני, הוא האחריות המשותפת. כאשר אף שבט אינו מיעוט, אף צד לא יוכל להימלט מנשיאה באחריות לגורלה ועתידה של מדינת ישראל וכלל החברה הישראלית. כך, אף שבט אינו פטור מלהציע פתרונות להתמודדות עם אתגר ההגנה על בטחון המדינה. מלהתמודד עם אתגר הצמיחה במשק. או עם השמירה על מעמדה הבינלאומי של ישראל כחלק ממשפחת העמים. שותפות מטילה אחריות.

היסוד השלישי- הוא הוגנות ושוויון. כדי להבטיח את השותפות בינינו, יהיה עלינו להבטיח שאף אזרח אינו מופלה לרעה, או לטובה, מתוקף השתייכותו המגזרית. המציאות הנוכחית של פערים מובנים בין השותפים, בתקציבים, בתשתיות, בקרקעות, היא בלתי נסבלת. כאשר לעוני בישראל, יש גם פנים שבטיות מובהקות מחד, וכאשר רוב ככל התפקידים הבכירים במשק מאוישים על ידי בני מגזר אחד או שניים מנגד, הרי שלא ניתן יהיה לבנות כאן עתיד משותף. כדי לבסס את השותפות בינינו, יהיה עלינו להבטיח "חלום ישראלי" נגיש, אותו יוכלו להגשים כל צעיר וצעירה, שייבחנו אך ורק על פי כישורם, ולא על פי מוצאם.

היסוד הרביעי, רבותיי, והמאתגר מכולם, הוא יצירת הישראליות המשותפת. למרות האתגרים שמעמיד בפנינו הסדר הישראלי החדש, עלינו לדעת: הפסיפס הישראלי המתהווה איננו גזרה- אלא הזדמנות אדירה. הוא טומן בחובו עושר תרבותי, השראה, אנושיות ורגישות. אסור שהסדר הישראלי החדש ידחוף אותנו להיבדלות והיפרדות. אסור לנו לוותר על תפיסה של ישראליות. אלא, עלינו לפתוח את שעריה, ולהרחיב את שפתה.

הדרך לביסוסם של יסודות אלה, עוד ארוכה וקשה- אבל, אם נאמין שלא נגזר עלינו, אלא נועדנו לחיות יחד- נוכל לאתגר.

את השותפות שנדרשת בסדר הישראלי החדש, נצטרך ליישם בכל זירה וזירה בחיינו. יהיה עלינו להבין כיצד נראה חינוך לשותפות- בהינתן מערכות חינוך נפרדות. כיצד מתנהלים משק ומגזר ציבורי- שמצטיינים בגיוון תעסוקתי. כיצד נראית תקשורת- שמצליחה לשמש גם כפלטפורמה משותפת. אקדמיה שאינה מתפשרת על איכות אבל יודעת לייצר סביבה תרבותית רגישה. פוליטיקה ושיח פוליטי שמביאים בחשבון את הרגישויות והיסודות של השותפות.

ביסוסה של השותפות הזאת היא משימה אדירה. זוהי משימה שלקחתי על עצמי, אך היא בוודאי איננה משימה רק שלי. זוהי משימה שתובעת היום מכולנו, מאמץ קולקטיבי אדיר. בשנה הראשונה לכהונתי פעלתי בניסיון לעורר כל צד בתוכנו, לראות את הצד האחר- גם כשזה קשה. לשמוע אותו- גם כשזה צורם. להושיט לו יד. בתום שנה זאת, אני עומד כאן בפניכם, מתוך רצון לומר את הדברים בצורה גלויה וברורה. מתוך תחושה עמוקה שהחברה הישראלית זקוקה היום לקריאת השכמה.

אני קורא היום לכולכם, התגייסו יחד איתי לאתגר. אני שותף של כל מי שמוכן לתת את חלקו במשימה הזאת. אני כאן לשירותכם, לשירותה של החברה הישראלית כולה. רק כך, יחד ובשותפות, נוכל לחדש תקווה ישראלית.